

Alimova Zebiniso Farxodjon qizi

*Termiz iqtisodiyot va servis universiteti,
terapevtik fanlar kafedrasida o'qituvchisi. Termiz sh.*

E-mail: azebiniso356@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0003-5638-0786>

Rajabaliyeva Mohruhsor Amandullo qizi

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti III bosqich talabasi. Termiz sh.

E-mail: mohruhsorrajabaliyeva@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0000-8432-1394>

Annotatsiya. Maqola yosh (odatda ≤ 45 yosh) bemorlarda ishemik insult (II)ning epidemiologiyasi, etiologiyasi, klinik ko'rinishi, diagnostikasi, davolash va profilaktika jihatlariga bag'ishlangan. Jahon hamda O'zbekiston (shu jumladan Surxondaryo viloyatidagi tumanlar tadqiqotlari) statistik ma'lumotlari taqdim etildi.

Kalit so'zlar: ishemik insult, yoshlarda insult, ishemik, epidemiologiya, asosiy omillar, kechishi, tekshiruvlar, davolash.

ОСОБЕННОСТИ ТЕЧЕНИЯ ИШЕМИЧЕСКОГО ИНСУЛЬТА У МОЛОДЫХ ПАЦИЕНТОВ

Алимова Зебинисо Фарходжон кизи

Преподаватель кафедры терапевтических наук Термезского университета
экономики и сервиса. г. Термез.

E-mail: azebiniso356@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0003-5638-0786>

Раджабалиева Мохрухсор Амандулло кизи

Студентка III курса Термезского университета экономики и сервиса. г. Термез.

E-mail: mohruhsorrajabaliyeva@gmail.com

Аннотация. Статья посвящена эпидемиологии, этиологии, клинической картине, диагностике, лечению и профилактике ишемического инсульта (ИИ) у молодых пациентов (обычно ≤ 45 лет). Представлены статистические данные мира и Узбекистана (включая исследования районов Сурхандарьинской области).

Ключевые слова: ишемический инсульт, инсульт у молодых, ишемический, эпидемиология, основные факторы, течение, обследования, лечение.

PECULIARITIES OF ISCHEMIC STROKE COURSE IN YOUNG PATIENTS

Alimova Zebiniso Farxodjon kizi

Lecturer at the Department of Therapeutic Sciences, Termez University of Economics and Service. Termez city.

E-mail: azebiniso356@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0003-5638-0786>

Rajabaliyeva Mohruhsor Amandullo kizi

3rd-year student at the Termez University of Economics and Service. Termez city.

E-mail: mohruhsorrajabaliyeva@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0000-8432-1394>

Annotation. The article is devoted to the epidemiology, etiology, clinical presentation, diagnosis, treatment, and prevention aspects of ischemic stroke (IS) in young patients (usually ≤ 45 years old). World and Uzbekistan (including research from districts in the Surkhandarya region) statistical data are presented.

Keywords: ischemic stroke, stroke in young people, ischemic, epidemiology, main factors, course, examinations, treatment.

Kirish. Jahon Sog'liqni Saqlash Tashkilotining prognoziga ko'ra, qon aylanish tizimi kasalliklari oqibatidagi o'lim soni 2008-yil 17 mln tashkil qilgan bo'lsa, 2030-yilga kelib 25 mln.gacha oshishi mumkin. Qon aylanish tizimi kasalliklarining oqibatidagi o'lim ko'rsatkichi O'zbekistonda barcha o'limga olib keluvchi sabablarning 55,4 % tashkil qilgani dunyo bo'yicha eng yuqori ko'rsatkichlardan biri hisoblanadi. Shundan, 83,9% serebrovaskulyar kasalliklar oqibatida yuz bergan.

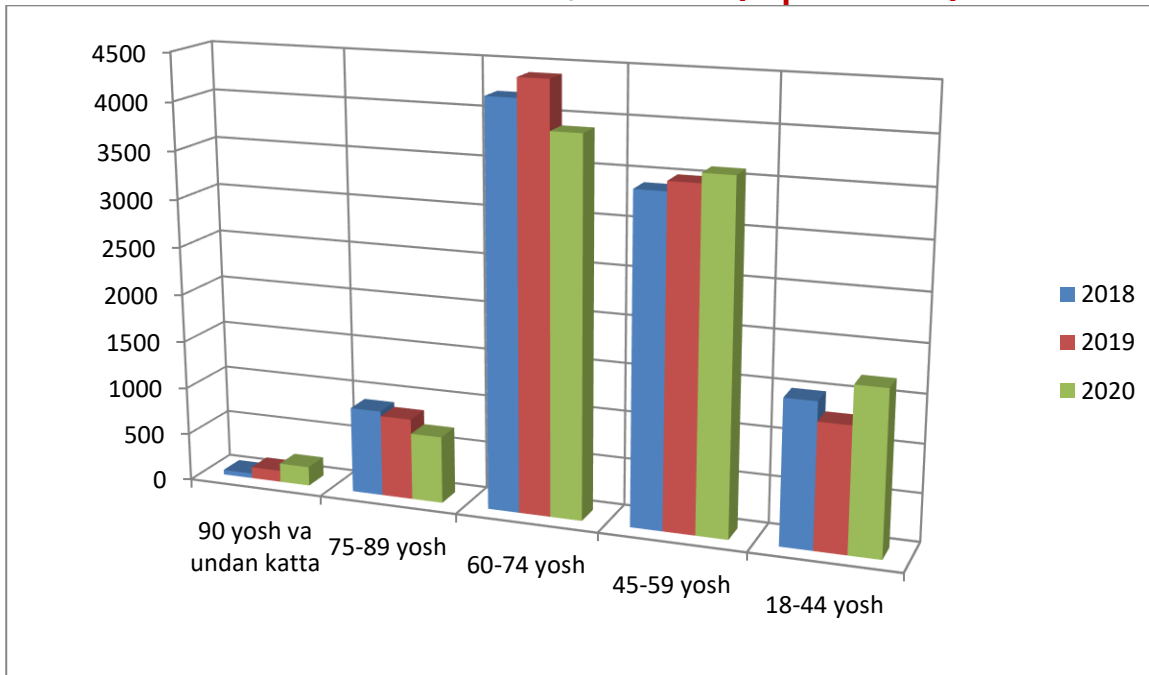
“Yosh insult” yoki “young stroke” deganda, insult holatlari 18 dan 45 yoshgacha bo‘lgan bemorlarda sodir bo‘ladigan miya qon aylanishi buzilishlari tushuniladi.

Tadqiqod maqsadi: Surxondaryo viloyatida 2018-2020 yillar davomidagi viloyat sog‘liqni saqlash boshqarmasi statistika bo‘limining ma‘lumotlari va insultning milliy registr anketalarini o‘rganib tahlil qilish va shu orqali kasallik strukturasi, dinamikasini qiyosiy tahlil qilishdan iborat.

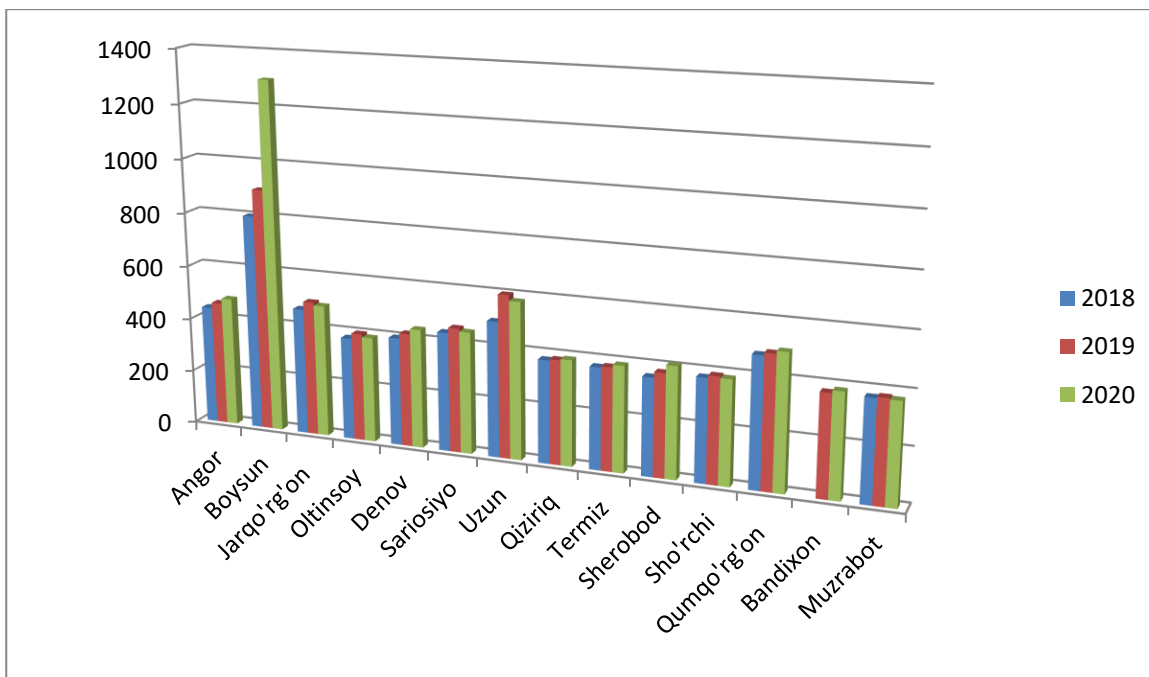
Surxondaryo viloyatining barcha 14 ta tumanidan 2018-2019-2020-yil davomida yig‘ilgan 19 176 ta insultning milliy registr anketalari tahlil qilindi. Bemorlar yosh jihatdan Jahon Sog‘liqni Saqlash Tashkiloti taklif etgan 4 guruhga ajratildi va registr bo‘yicha insultning turi, zararlangan bosh miya o‘chog‘i, anamnezi, asosiy xavf omillari, davolash o‘tkazilgan joyi va natijalari o‘rganildi.

Muhokama va natijalar: O‘rganilgan bemorlarning 49% (n=9396) ayollar, 51% (n=9780) erkaklar bo‘lgan. Vaholanki, viloyat statistika markazining bergan ma‘lumotlariga ko‘ra, viloyatda mazkur yillar davomida ayollar soni erkaklarnikidan 15 679 taga ko‘p bo‘lgan. Yosh bo‘yicha bemorlarning 1% uzoq umr ko‘ruvchilar (90 yosh va undan kattalar), 8% qariyalar (75-89 yosh), 43% keksalar (60-74 yoshlilar), 35% o‘rta (45-59) yoshlilar, 13% (18-44 yoshli) yoshlarni taskil etgan (rasm 1). Uzoq umr ko‘ruvchilar guruhida ayollar erkaklarga nisbatan 3 taga ko‘p bolgan. Tumanlar kesimida esa Uzundan boshqa barcha tumanlarda erkaklarning soni ayollarga nisbatan ustun bo‘lgan.

BEMORLARNING YOSH BO‘YICHA TAQSIMOTI

Tumanlar kesimida mazkur yillar davomida registr anketasi bo'yicha insultlarning qayd etilishi quyidagicha bo'lgan: Angorda 1409 ta, Boysunda 2976 ta, Jarqo'rg'onda 1495 ta, Oltinsoyda 1173, Qiziqiriqda 1139, Sariosiyoda 1378 ta, Termizda 1092 ta, Uzunda 1677 ta, Sherabodda 1100 ta, Sho'rchida 1156 ta, Bandixon 718, Denovda 1282 ta, Qumqo'rg'onda 1467, Muzrabot 1114 tani tashkil etgan.

Bemorlarning 10 721 tasida ishemik, 8 450 tasida gemorragik va 5 tasida noaniq insult tipi kuzatilgan bo'lib, barcha tumanlarda ishemik insult gemorragik insultga

qaraganda ko'p uchragan.

Yosh chegarasi: 18 yoshdan past bemorlar ko'pincha "bolalar insulti" deb ajratiladi, 45 yosh esa kattalar insultlariga qaraganda yosh bemorlarni belgilash uchun chegaradir.

Kasallik xususiyatlari: Yosh bemorlarda insult sabablari kattalarga qaraganda ko'proq noan'anaviy yoki kamroq uchraydigan bo'ladi, masalan:

- Genetik yoki irsiy omillar (masalan, kardiomiopatiya, moyaklar)
- Arteriya diseksiyasi
- Qon ivishi buzilishlari (trombofiliya)
- Oziqlanish va gormon disbalansi

Klinik ko'rsatkichlar: Yosh bemorlarda insult umuman og'ir bo'lmasligi yoki tiklanish sur'ati yuqori bo'lishi mumkin. Shu bilan birga, nogironlik xavfi ham mavjud.

Statistik jihat: Dunyo bo'yicha yosh 18–45 yosh guruhida insult holatlari jami insultlar ichida taxminan 10–15% ni tashkil qiladi.

18–45 yosh guruhidagi insonlar miya qon tomirlarining patologik o'zgarishlari bilan bog'liq insultlar bilan kasallanishi mumkin, ammo bu yoshda kasallik kamroq uchraydi va sabablari kattalar guruhiga qaraganda farq qiladi.

Yosh insult (Young stroke) tasnifi

Bu insultni aynan yosh bemorlarda o'rganishda eng ko'p qo'llanadigan guruhlar:

1. 0–18 yosh — bolalar / o'smirlar insulti
2. 18–35 yosh — erta yosh insult
3. 35–45 yosh — yosh insult (asosiy guruh)
4. 45–50 yosh — nisbatan yosh insult (borderline young stroke)

Ishemik insult global sog'liqni saqlash tizimi uchun muhim muammo bo'lib qolmoqda: har yili millionlab yangi hodisalar, millionlab nogironlik va o'lim holatlari qayd etiladi. Yoshlarda insult nisbatan kamroq uchrashi mumkin, ammo ularning ijtimoiy-iqtisodiy va oilaviy oqibatlari katta bo'ladi, shuningdek yoshlarda etiologiya va qaytalanish xavfi katta yoshdagilarga qaraganda o'ziga xos bo'ladi. Jahon va mahalliy statistik ko'rsatkichlar yoshlarda insultning dolzarbligini ko'rsatadi.

Epidemiologiya — jahon ma'lumotlariga tayangan holda:

- Global jihatdan, yiliga taxminan 12–13 million yangi insult holatlari qayd etiladi; ularning taxminan 7,6 millionidan ortigʻi ishemik insult hisoblanadi. Har yili insuldan kelib chiqadigan oʻlim juda yuqori (yiliga ~6.5 million barcha turdagi insult oʻlimlari).
- Yoshlar (15–49 yosh) guruhi insultda sezilarli ulushga ega: WSO maʼlumotlariga koʻra, yiliga ~1.98 million barcha yoshdagi insult holatlaridan 15–49 yoshdagi bemorlar taxminan 16% ni tashkil qiladi; ishemik insultlar ichida esa 15–49 yoshdagi bemorlar ~11% ni tashkil qiladi.
- Soʻnggi tadqiqotlar (GBD/JAHA) boʻyicha 15–49 yoshdagi guruhda insult hodisalari umumiy insuldagi ulushi sezilarli boʻlib, yoshlar orasida insultga olib keladigan xavf omillari oʻsib borayotgani qayd qilingan.

Jahon sogʻliqni saqlash tashkiloti (JSST) mamlakat profilida Oʻzbekistonda insult bilan bogʻliq oʻlim va kasallik yuki mavjudligi qayd etilgan; JSST maʼlumotlari mamlakat darajasidagi asosiy kasalliklar ichida insultni koʻrsatadi (WHO country profile — Uzbekistan).

Yosh bemorlarda ishemik insult — etiologik xususiyatlar

Yosh bemorlarda ishemik insult etiologiyasi katta yoshdagilaridan farq qiladi; asosiy omillar:

1. **Arteriya disseksiyasi** (karotid, vertebral) — soʻnggi oʻn yilliklarda yoshlar orasidagi ishemik insult sabablari qatorida yetakchi oʻrinlardan birini egallaydi.
2. **Kardioembolik manbalar** — tugʻma yurak nuqsonlari (masalan, PFO), aritmiyalar (paroksizmal boʻlsa ham), endokardit va boshqalar.
3. **Trombofiliya va gematologik holatlar** — warfarin talab qiluvchi holatlar, antifosfolipid sindrom, protein C/S defitsiti va boshqalar.
4. **Autoimmun va vaskulit kasalliklari** — SLE, takayasu va boshqa vaskulitlar.
5. **Giyohvand moddalar va toksiklar** (kokain, amfetamin) — yoshlar orasida maʼlum sabab sifatida uchraydi

Klinik kechishi va xususiyatlari

- Yosh bemorlarda insult koʻpincha **noaniq boshlanish** (bosh ogʻrishi, bosh aylanishi, boʻyinda ogʻriq) bilan boshlanishi mumkin — ayniqsa arterial disseksiya paytida.
- Qaytalanish xavfi ayrim etiologiyalarda (trombofiliya, autovaskulit) yuqori boʻladi, shuning uchun etiologiyani aniqlash muhim.

Diagnostika yondashuvi (yosh bemorlar uchun)

Yosh bemorlarda etiologiyani aniqlash uchun keng qamrovli tekshiruvlar zarur:

- **Nevrovizualizatsiya:** MRI/MRA, CT/CTA — disseksiya, kattaroq o‘choqlar, moyak o‘zgarishlarini aniqlash.
- **Kardial tekshiruv:** EKG monitoring (paroksizmal aritmiya uchun 24–72 soat yoki uzoq Holter), transtorakal va transesophageal ekokardiografiya (PFO va kardioemboliyani aniqlash uchun).
- **Laborator tekshiruvlar:** trombofiliya paneli, antiglobulinlar (antifosfolipid), autoimmun markerlar (ANA, ANCA), qon lipid profili, glyukoza va boshqalar.

Yosh guruhleri bo‘yicha ishemik insult va yillik o‘lim darajasi

Yosh guruhi (yil)	Guruh nomi	Yiliga kuzatilgan insult holatlari %*	Yiliga o‘limlar %*	Izoh
0–18	Bolalar / o‘smirlar	2–3%	0.5–1%	Yosh bolalarda kam uchraydi, ko‘pincha genetik yoki kardial sabablar
18–35	Erta yosh insult	5–7%	1–2%	Arteriya disseksiya, trombofiliya, narkotik modda xavfi
35–45	Yosh insult (asosiy)	7–9%	2–3%	Kardioembolik va vaskulyar sabablar, tez tiklanish mumkin
45–50	Nisbatan yosh / borderline	3–5%	3–4%	Kattalar insultiga yaqin profil, risk omillar kuchayadi

Davolash (umumiy qoidalar va yoshga xos jihatlar)

- **Akut bosqich:** agar bemor trombolitik terapiya (tPA) yoki trombektomiya mezonlariga mos kelsa, davolash choralari yosh bemorlarda ham qo‘llanadi va natijalar odatda yaxshi bo‘ladi.

- **Sababga yo'naltirilgan davolash:** PFO aniqlansa — individual yondashuv (antikoagulyatsiya yoki PFO yopish); trombofiliya aniqlansa — uzoq muddatli anticoagulyatsiya; vaskulitlarda — immunosuppressiv terapiya.
- **Reabilitatsiya:** yosh bemorlarda neyroplastiklik yaxshi bo'lgani uchun fizioterapiya, logopediya va psixologik yordam samarali bo'ladi.

Prognoz va ijtimoiy oqibatlar

- Yosh bemorlarda tiklanish imkoniyati kattaroq, ammo qaytalanish xavfi va uzoq muddatli kognitiv/psixologik asoratlar muhim muammo bo'lib qoladi. Ushbu asoratlar mehnatga qaytishni va ijtimoiy funksiyalarni yomonlashtirishi mumkin.

Muammolar va takliflar (O'zbekiston kontekstida)

1. **Milliy registrlarni takomillashtirish** — butun mamlakat bo'ylab yagona, to'liq stroke registri kerak (yoshga ajratilgan statistikasi bilan).
2. **Etilogik tekshiruvlarni kengaytirish** — yosh bemorlarda trombofiliya, vaskulit, PFO va boshqa sabablarni aniqlash uchun laborator va instrumental testlarga kengroq kirish
3. **Profilaktika va sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish** — yoshlar orasida gipertenziya, diabet va boshqa xavf omillarini erta aniqlash va davolash.
4. **Hududiy tadqiqotlarni qo'llab-quvvatlash** — viloyat darajasida (masalan, Tashkent, Andijan, Xorazm) epidemiologik tadqiqotlar olib borish va natijalarni milliy darajada integratsiyalash.

Xulosa. Havo og'ir metallar bilan ko'proq ifloslangan tumanlarda insult ko'proq qayd etilgan bo'lib, o'lim soni neyrovizual tashxis usullaridan kam foydalangan yoki umuman foydalanilmagan tumanlarda ko'proq uchragan. Asosiy xavf omillari esa, ovqatlanish rasionida hayvon yog'laridan ko'p foydalanuvchi tuman hududlariga to'g'ri kelgan. Shuningdek, insultning kechishi va prognozini hamroh kasalliklar (qandli diabet, COVID-19 infeksiyasi, yurak kasalliklari va b.) og'irlashtirgan bo'lib, davolashda ularni inobatga olgan Holda kompleks yondoshish muhimligini ko'rsatadi. Bundan shunday xulosa qilish mumkinki, aholi orasida sog'lom turmush tarzi va to'g'ri ovqatlanish tartibini tadbiiq qilish, zamonaviy tashxis usullaridan foydalanib, o'z vaqtida davo muolajalarini o'tkazish va ekologik muammolarga jiddiy yondashish kasallikni oldini olish, davolash hamda profilaktika qilishda muhim ahamiyatga egadir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Скворцова В.И., Евзельман М.А. Ишемический инсульт, Орел-2006
2. Суслина З.А., Пирадов М.А., Инсульт: диагностика, лечение, профилактика, 2009
3. Расулова Х. А. Создание регистра инсульта в Узбекистане [Текст] : тезисы конференции "Актуальные проблемы неврологии", посвященной 90-летию академика Н. М. Маджидова (Ташкент, 14 декабря 2018 г.) / Х. А. Расулова, Ш. Ю. Нишонов // *Nevrologiya*. - 2018. - N4. - С. 75
4. World Stroke Organization. [Global Stroke Fact Sheet](#) (PDF). 2019 GBD ma'lumotlariga asoslangan fakt varaqasi. (PDF, 15 sahifa). — Statistik ko'rsatkichlar: P2–P5 (yosh guruhlar bo'yicha incidence, mortality, ischaemic stroke ma'lumotlari).
5. Rasulova K.A., Nishonov S.Y. [Clinical and Epidemiological Characteristics of Cerebral Stroke in Uzbekistan According to the Stroke Registry in Tashkent and Andijan Cities](#) — (Zien Journals, 2022). (PDF) — Tashkent va Andijan hududlari bo'yicha 2016–2020 yillardagi ma'lumotlar (jadval: P4 va maqola tanqidiy bo'limlarida).
6. Zhang M., et al. [Global Burden and Risk Factors of Stroke in Young Adults](#) — *JAMA* (2025) — GBD 2021 asosida 15–49 yoshdagi guruhdagi insul ulushi haqida.
7. Гафуров Б.Г., Клинические лекции по неврологии, Ташкент-2016 Москвичева М.Г., Белова С.А., Кремлев С.Л., Карпова М.И., Самсонова Н.А., Региональные особенности заболеваемости и смертности от болезни системы кровообращения// журнал Кардиоваскулярная терапия и профилактика, 2016, 15 (4).
8. Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences VOLUME 1 | ISSUE 11 ISSN 2181-1784 Scientific Journal Impact Factor SJIF 2021: 5.423